

## KONUŞMA DİLİNDE CİNSİYETE DAYALI FARKLILAŞMA: KADIN VE ERKEK DİLİ

*Hanife ALİFENDİOĞLU*

### ÖZET

Bu makalenin amacı, konuşma dilinde cinsiyete dayalı farklılaşma ve cinsiyetlere atfedilen davranış ve kavramları ortaya çıkarmaktır.

Toplumsal rollerin dağılımında en temel ayırım, cinsiyete dayalı olarak yapılan, kadın ve erkeklerin rollerini tanımlayan ayırımdır. Konuşma dili cinsiyet rollerini belirleyen ve bu ayrımı pekiştirip, yeniden üreten bir kültürel öge olarak "kadın dili" ve "erkek dili" diyebileceğimiz bir ikili yapı sergilemektedir.

Uygulama sırasında Hacettepe Üniversitesi, Beytepe Kampüsü öğrencilerinden 170 kişiye seçilmiş diyaloglardaki ifadeleri ve verilen listedeki kavramların kadına mı, erkeğe mi yoksa her iki cinsiyete mi uygun düştüğü sorulmuştur.

Verilen yanıtlar ışığında kadınların ve erkeklerin nasıl konuşması/davranması gerektiği konusunda kız ve erkek öğrencilerin belli önkabulleri olduğu ortaya çıkmıştır.

### ABSTRACT

In this study, it is aimed to derive differences in daily language related to genders and behavior patterns and terms attributed to women and men.

The major difference in the distribution of social roles is the difference related to genders which declares roles of women and men in the society. Daily language shows as a dual identity which can be called as "women language" and "men language" as a cultural figure enhancing and reproducing this distinction and underlying the gender roles.

170 student in Hacettepe University participated in this research study were asked if the speakers of the written dialogues are male or female. In addition, a list of terms was given to each participants to state each term whether it suits to men or women and/or both.

As a conclusion, our assumption stating that female and male university students have certain biases about how women and men ought to speak or behave in the society, is highly proved by the acquainted data.

## GİRİŞ

İnsanların toplum içinde yaşamasını sağlayan bir araç ve aynı zamanda toplum içinde yaşamının ön koşulu olarak dil, her zaman insan ilişkilerinin, bilimin ve sanatın merkezinde yer almıştır. Bu özelliğiyle de birçok sosyal bilimcinin ilgi alanına girmektedir. Her toplumda yaş, akrabalık, eğitim, politik görüş veya mesleğe bağlı gruplaşmalar vardır. Bu gruplaşmalara bağlı dil farklılıkları (sociolect) dilin dikey ayrımlarını, coğrafyaya bağlı farklılıklar (dialect) ise dilin yatay ayrımlarını oluşturmaktadır (İmer 1990: 157-165).

Bütün bunların yanısıra geleneksel ve uygar bütün topluluk ve toplumlarda görülen bir ayrım da cinsiyete dayalı dil ayrımıdır. Dilin dikey ayrımlarından olan cinsiyete dayalı ayrım hemen her dilde gözlenebilmektedir. Kadın ve erkek söylem farkları kimi dillerde kadının ve erkeğin tercihi bırakılan çeşitliliklere dönüşürken, bu ayrımlar kimi dillerde dilbilgisel bir kural haline gelmektedir (1) (Hickerson 1980: 90, Trudgill 1983: 88). Bir anlamda kültür, kadına ve erkeğe verdiği rollerle onların konuşma kural ve biçimlerini belirlemekte/farklılaştırmaktadır.

Bu farklılıklar, fiil sonlarına ekler getirilmesi, sıfatların kadın ve erkek için ayrılması, bazı seslerin farklı çıkarılması, konuşmanın farklı düzenlenmesi, el ve baş hareketlerinden yararlanılması biçiminde gözlenmektedir.

1960'lardan bu yana dil ve cinsiyet (*gender*) konusundaki çalışmalar dilbilimciler kadar toplumbilimciler ve insanbilimciler tarafından da sürdürülmektedir. Bu çalışmalar, genel olarak kadınlara yönelik dil, kadınların kullandıkları dil ve kadın-erkek iletişimindeki dil biçimleri üzerine yoğunlaşmıştır. Dili toplumsal boyutundan ayırmayan bu çalışmalar, dil kullanımı ile toplumsal davranışların/yapının ilgisi konusunda birleşmektedirler (İmer 1990).

### Cinsiyete Dayalı Rol Farklılaşması

Cinsiyet, biyolojik anlamdaki cinsiyet farklı olarak kültürel bir boyut taşımakta kadın ve erkeğin bir toplumsal varlık olarak rollerine işaret etmektedir. Kadına ve erkeğe uygun görülen davranış, jest, mimik ve konuşmalar aynı zamanda her iki cinsiyeti birbirinden ayırmaya yönelik özellikler göstermektedir. Her kültür kadından ve erkekten belli davranış biçimleri bekler ya da onları belli davranış biçimlerine zorlar. Bu, kadına

ve erkeğe şöyle ya da böyle davranmasının öğretilmesi yoluyla olur. Dil de kültürlenme (2) (*enculturation*) süreciyle kazanılan bir öğedir.

Cinsiyet rollerinin kazanılması/benimsenmesi çok erken yaşlarda başlar. Kız çocukları genellikle annesiyle (veya başka bir kadınla) yarışmacılığa yönelik olmayan ev içi etkinlikleri sürdürür. Bu etkinliklerde dil çok önemlidir. Kız çocukları genellikle ikili gruplar halinde oynamakta, arkadaşlıkları, konuşma ve sırları paylaşma üzerine kurulu "yakın arkadaş" çerçevesinde odaklanmaktadır. Grup ilişkileri genellikle eşitliğe dayalı olup, kapalı olan bu gruplara girmek zordur. Fakat girildikten sonra eşit ilişkiler yeni üye için de geçerlidir. Eşitlikçi ilişkiler ve işbirliğinin bozulması halinde bu gruplar dağılılabılır (König 1992:31, Tannen 1990:134).

Erkek çocuklar ise genellikle ev dışında toplandıkları geniş grupları tercih etmektedirler. Onlar için eylemler konuşmalardan daha önemli olmaktadır. Bu gruplarda üyelerarası yarış belirgindir. Gruba girmek kolay olsa bile kimin hangi konuda daha iyi olduğu önemli olduğundan eşitlikçi ilişkiler kurmak zordur (König 1992:31, Tannen 1990:134).

Badinter (1992:128), sosyolog Anne-Marie Rochblove'in 1964 yılında yaptığı araştırma sonucunda oluşturduğu "Karşıtlık Mantığı" adlı tabloya yer vermektedir. Buna göre tabloda yer alan duygusal tutarlılık, denetim mekanizmaları, özerklik, bağımlılık, egemen olma, kendini kanıtlama, saldırganlık, etkinlik düzeyi, düşünme yeteneği, sahiplenme, yaratıcılık, sevgi yönelimi ve cinsellik kategorilerinde kadınların ve erkeklerin kendileri hakkında benimsediği değerler konusunda tam bir zıtlık göze çarpmaktadır.

Mc Connel Ginet (1990:41)'e göre dildeki kadın erkek farklılıklarını sosyal yaşamdaki kadın ve erkek dünyaları farklılığının nedenlerinden başka birşeyle açıklamak yanlış olur. Çocukluktan bu yana erkeğe bağımlı olmayı öğrenen kadın, dil konusunda da aslında erkeğin kurallarına uymaktadır. Kadın ve erkek arasındaki ilişki eşitler arası bir ilişki değildir. Hiyerarşik yapılanmada üst-üst ilişkisinin ya da genel anlamıyla eşitsiz ilişkilerin var olduğu her yerde "doğru laf", "doğru davranış" üst tarafından tanımlanmakta, bu ayrım sadece kadın erkek arasında değil, çocuk-yetişkin, işçi-işveren ve diğerleri arasındaki ilişkilerde de sürmektedir. Bizce burada dikkat çekilmesi gereken nokta, yukarıda adı geçen her tür eşitsiz ilişkide aynı zamanda kadın erkek eşitsizliğinin varolabileceği, yani kadın ve erkek ayrımının, eşitsiz ilişkilerin ilki ve en yaygını olduğudur.

Mc Connel-Ginet (1990:41-49)'e göre dildeki anlamlar üretilir ve aktarılır. Anlamları üreten grup baskınsa yani erkeklerse, anlamların onlar lehine olması kaçınılmazdır. Cinsiyetçiliğin kültür tarafından belirlendiği

konusunda yeterince kanıt vardır. Özellikle geniş gruplarda sosyal konum, rol, eğitim, konuşmacıların yakınlık derecesi, etkileşimin kurulması ve katılımcıların cinsiyeti etkileşim sürecinde rol oynamaktadır.

Kadın ve erkeklerin birarada yaşadıkları, çalıştıkları ya da eğitim gördükleri yerlerde cinsiyet rollerine ilişkin farklılıkların birçok bakımdan azaldığı görüşü yaygındır. Birarada olma olanağı roller ayrımını yumuşatmakta; yakınlaşma erkekler dünyasına adım atan kadının erkeklerin kurallarıyla tanışması ve bu kuralları benimsemesi yoluyla gerçekleşmektedir. Buna karşın Arat (1986:185) çalışma yaşamına girmiş kentli kadınların, erkek meslektaşları tarafından iş arkadaşı olarak değil, karşı cins olarak kabul edildiğini belirtmektedir.

### Kadın ve Erkek Dili

Kadın ve erkeklerin iki ayrı dil kullanmasından çok, aynı dili konuşan bir dil topluluğu içerisinde kadın ve erkeğin farklı biçimler kullanması olarak tanımlanan dilde cinsiyetten kaynaklanan farklar her kültürde yaşayan bir olgudur.

Dil ve özellikle konuşma dilinde (3) hemen bütün kültürlerde birbirine benzeyen ilkelerle/yöntemlerle kadın ve erkek dili birbirinden ayrılmaktadır. Batılı toplumlarda yapılan çeşitli araştırmaların sonuçlarına göre, erkekler yüksek sesle, saldırgan, otoriter, sözünü sakınmayan, konuşuyla (task) direkt ilgili konuşmaktadır. Kadınların konuşma biçimi yumuşak, arkadaşça, hassas, kibar, açık ve heyecanlıdır (Kramer 1975, Aries 1987:149). Erkekler daha ısrarcı olup nedenler üzerinde daha fazla dururken, kadınlar kabul etme eğiliminde, anlayışlı ve esnektir. Erkekler iş gruplarında görüş ve düşüncelerini açıklamada ve bilgi verme konusunda daha öndeyken, kadınlar sosyal, duygusal alanda, gerginliği hissetme konusunda ve dayanışma göstermede erkeklerden öndedir (Aries 1987:151).

Kültürleme ile verilen cinsiyetin rollerinin dile yansıdığını belirtirken bir de dilin kendinde varolan gramatik ayrımları da hesaba katılırsa sorunun boyutları genişler. Örneğin İngilizce'deki erkek ve kadın için ayrılan kimi sıfatlar aynı sıklıkla kullanılmamakta, *She is Fred's widow* denilebilirken *He is Sally's widower* denilmemektedir (Lakoff 1975). Aynı şekilde *brotherhood* kadınları da kapsayan bir sözcük iken *sisterhood* erkekleri kapsamamaktadır. *Hero* (kahraman) sözcüğü erkekler için sıklıkla kullanılırken *heroine* kadınlar için aynı sıklıkla kullanılmamaktadır.

Birçok dilde kadın ve erkeğe ilişkin sözcük ve deyimlerde erkeği ölçüt alan ve kadına karşı bir tutum sergileyen örnekler görülebilir. Erkeklerin birbirleriyle alay ettikleri, birbirlerini aşağıladıkları sözcük, deyim ve ifadelerde kadından, kadınsılıktan yola çıktıkları görülmektedir. *Kadın gibi, kari gibi, kancık* ifadeleri erkeği kadına benzeterek aşağılayan

ifadelerken bunların erkekler için kullanılanları yok gibidir. Yine *eksis etek*, *kaşık düşmanı* gibi kadına yönelik deyimler ise kadının toplumsal konumunu yansıtan özellikler göstermektedir.

Kadınlara ilgili örtmece sözcüklere dikkat çeken Lakoff (1975:20), *gentleman*'deki *man* sözcüğünün örtmece anlamı olmadığını, fakat *woman* sözcüğü yerine örtmece anlamı olan *lady* sözcüğünün kullanıldığını belirtmektedir.

Türkçe'de de kadınlara *bayan*, *hanım*, *hanımefendi*, *abla*, *yenge* gibi ifadelerle hitap edilmekte, bu sözcükler karşı tarafın yaşına ve ilişkisinin düzeyine bağlı olarak değişmektedir (König 1992:26).

Lakoff güçlü/yaralayıcı küfürlerin (*damn*, *shit* vb) erkekler tarafından kullanılmasına toplumca izin verilen ifadeler olduğunu, kadınlara ise *oh dear!*, *judge* gibi kızgınlık ve hiddetlerini belirtilen daha zayıf ifadelerle izin verildiğini belirtir. *A great idea!* deyimini kadınlar ve erkekler için söylenebilecekken *a divine idea* sadece kadınlar tarafından kullanılmaktadır (Fasold 1990:103). Lakoff İngilizce'de kadınların özellikle *sweet* (tatlı), *lovely* (şirin) gibi sıfatları ve bazı renk isimlerini daha sık kullandıklarını gözlemlemiştir (Wardhaugh 1986:305).

Trudgill'in (1974) Norwich kentinde yaptığı araştırmada, erkekler herhangi bir sesin (örneğin uzun /o/) yaygın (favored) biçimini - kadınlardan çok kullandıkları halde çok daha az kullandıklarını belirtmişlerdir. Çoğu kadınlar ise bu değişkeni kullanmalarında daha doğru değerlendirme yapmışlar fakat erkeklerden farklılık gösterdikleri noktalardan daha abartılı olarak bahsetmişlerdir. Trudgill'in bu çalışmasında Labov'un *covert prestige* (4) terimine daha geniş anlam yüklediği belirtilmektedir (Trudgill: 1983:90).

Kadın ve erkek dil biçimlerinin farklılaşmasının bir başka biçimi ses (phonologic) ve önekler ve son ekler (prefix, suffix) düzeyindeki farklılaşmadır. Bu, sözcüklerin başındaki ya da sonundaki seslerin veya sözcük içindeki bir sesin farklı telaffuz edilmesi ya da hiç telaffuz edilmemesi biçiminde görülür (Wardhaugh 1986:304).

Sapir, Yana dilinde (Kaliforniya) yaptığı çalışmayı değerlendirirken biçimbilimsel (morphologic) farklarda iki temel kural olduğunu saptamıştır. Bunlar erkeklerin kendi aralarında daha uzun formları kullanmaları ve daha az olmakla birlikte sözcük sonlarına ekler (suffix) getirerek sözcükleri uzatmalarıdır. Örneğin /-na/ eki erkek geyik anlamına gelen *ba* sözcüğüne eklenerek *bana*'ya dönüştürülür. Topluluğun diğer üyeleri kadın ve çocukların dilinde ise daha çok kısaltma eğilimi vardır. Erkeklerin kullandığı dilde sözcükler /-a, -i, -u/ gibi kısa ünlülerle bitiyorsa bu sesler düşü-

rılmekte, ya da titreşimsiz ünsüzle bitirmekte, /b, d, g/ gibi ünsüzlerle bitiriliyorsa /p, t, k/ gibi sert ünsüzlere dönüştürülmektedir (Coates 1986:36).

Bir Kuzeydoğu Asya dili olan Yukhagir dilinde kadınlar ve çocuklar sözcük içerisinde /ts/ ve /ds/, erkekler ise /tj/ ve /dj/ seslerini kullanmaktadırlar. Bengal'de ise erkekler sözcük başındaki /n/ sesi yerine /ŋ/ sesini kullanmaktadırlar (Wardhaugh 1986:304, Trudgill 1983:79).

Bir Sibiryalı dili olan Chukchi dilinde kadınlar ünlülerin arasına /n, ŋ/ gibi ünsüzler getirmektedir. Erkekler *nirvaqaat* derken kadınlar *nirveqenat* demektedir (Trudgill 1983:85).

Gros Ventre kızıldirililerinde kadınlar ekmeği *kjasta*, erkekler ise *djasta* biçiminde telaffuz etmekte, sözcükleri kadınlar erkeğe aktarıırken dişil, erkekler kadına aktarıırken eril formu kullanmaktadırlar (Wardhaugh 1986:304, Trudgill 1983:85).

Haas 1944 yılında Louisiana'daki Keasati dilinde yaptığı çalışmada erkeklerin fiillerin sonuna /s/ getirdiklerini, birşeyi yerinden kaldırmak anlamına gelen fiili erkeklerin *lakaws*, kadınların *lakaw* diye telaffuz ettiklerini saptamış, fakat zamanla çocukların dili eril formda öğrenmelerinden dolayı bu fark kaybolmuştur (Wardhaugh 1986:304).

Trudgill (1983:85) bu ses düşmelerinin sonradan olduğunu ve birçok kültürde kadın dilinin erkek dilinden daha eski olduğunu belirtmektedir. Değişiklik erkeklerin kullandıkları dilde olduğu için birçok dilde kadın dilinin erkek dilinden daha tutucu (conservative) olduğunu iddia etmektedir.

Bazı dillerde kadınlara yasak sesler ve sözcükler olabilmektedir. Trobriand adasında, Zulu'larda, New Queens'te yaşayan Dyirbal'larda kadınlara ava, dinsel törenlere ve akrabalığa ilişkin ifadelerin yasak olduğu bilinmektedir. Zulu'larda kadınlar, kayınpederlerinin ve onun erkek kardeşlerinin adını söyleyememekte, /z/ sesini kullanamamaktadırlar. Bu yüzden su anlamına gelen *amazi* sözcüğü kadınlar tarafından *amandabi* biçiminde telaffuz edilmektedir (Trudgill 1983:81). Bolivya'da yaşayan Chiquito kızıldirililerinde ise akrabalık terimleri kadın ve erkeğe göre değişmektedir. Kadın için anne *isupu*, baba *ipapa*, erkek için anne *ipaki*, baba *ijai*'dir (Wardhaugh 1986:305).

Çağdaş dillerde yapılan çalışmalarda benzer sonuçlar elde edilmiştir. Kimi zaman dikkati çekmeyecek kadar az olmasına karşın Amerikan İngilizce'sinde kadınların seslileri daha ince (more front), daha kalın (more back), yüksek (higher) veya alçak (lower) telaffuz ettikleri saptanmıştır. Yine Amerikan İngilizcesindeki çalışmalara göre erkeklerin gırtlak (glottal) seslerini daha sık kullandıkları bulunmuştur (Trudgill 1983:85). Ja-

poncada kadınlar konuşurken cümlelerin sonuna /ne/ eki getirerek kendilerinden bahsederken *watasi* ve *atasi*, erkekler kendilerinden bahsederken *wasi* ve *ore* demektedirler (Wardhaugh 1986:306).

Ağaçsaban (1989)'ın Eskişehir'de bir orta öğretim kurumunda, kız ve erkek öğrencilerin cinsiyetten kaynaklanan değişik dil kullanımlarını saptamak amacıyla yaptığı çalışmada, kız öğrencilerin ad ve özellikle soyut adları, erkek öğrencilerin ise somut adları daha çok kullandıklarını bulmuştur. Erkek öğrencilerin eylem gösteren adları, kız öğrencilerin ise etken, edilgen ve yardımcı eylemleri tercih ettiklerini, kız öğrencilerin sıfatları kişi ve gönderme adlarını sıklıkla kullandıklarını saptamıştır (bkz. König 1992:28).

Çağdaş diller erkeğe yönelik ancak kadını da içine alan bir söylem geliştirebilmektedirler. Örneğin İngilizce'de insanlık anlamına gelen *man*, *mankind*, *human* gibi sözcükler kadınları da içeren fakat erkekten yola çıkan sözcüklerdir (Wardhaugh 1986:302). Türkçe'de de *adam* olmak, *adam* gibi davranmak, *sokaktaki adam* ifadeleri bir topluluğa hitapta kullanılan *beyler* sözcüğü kadınları da içermektedir.

Cinsiyete dayalı rol ayrımlarının dille aktarılmasının kadın ve erkek arasında yanlış anlamalara/ anlaşılmalara neden olduğu düşünülmektedir. Kadınlar dinleme belirtisi olarak *Hmm!* *Yaa!* gibi sesleri daha sık kullanmaktadırlar. Bu sesler kadın için *devam et seni dinliyorum* anlamına gelmektedir. Oysa bu sesleri alan erkek, karşısındakinin kendisiyle aynı görüşte olduğunu düşünmektedir. Bu sesleri erkekler daha az kullanmakla birlikte, *seninle aynı görüşteyim*, *sana katılıyorum* mesajı vermektedirler (Wardhaugh 1986:309, Mc Connel Ginet 1990:42, Maltz and Borker 1982:201). Kadınlar konuşma sırasındaki sorularla diyalogun sürdürdüğünü düşünürken erkekler daha fazla bilgi istendiğini düşünmektedirler. Kadınlar, diyalog sırasındaki eleştirileri kişiliklerine yönelik olarak kabul etmektedirler (Wardhaugh 1986:310).

Toplumbilimsel çalışmalar, her toplumsal katmandan kadının dilin daha prestijli olan ölçümlü biçimine erkeklerden daha yatkın olduğunu göstermektedir. Ayrıca kadınlar konuşurken toplumsal konularını yansıtmayı tercih etmektedirler (bkz. Trudgill 1983, Mc Connel Ginet 1990, Cheshire 1984).

Lakoff kadınların konuşma sırasında çok soru sorduğunu, bunun nedeninin kadınların genel olarak kendine güvensizliği olduğunu iddia etmektedir (Fasold 1990:109-110). Lakoff kadınların konuşma biçimlerini dilbilimsel ilkeler açısından birkaç çalışmada incelemiş, kadınların kararsızlıklarını onay bekleyen eklentili sorularla (tag questions) açığa vurduğunu gözlemiştir. Konuşmalar sırasında kadınların görüşlerinde ısrarlı olmadıkları ve karşılarındakini ikna etmeye çalışmadıkları belirtilmektedir (Wardhaugh 1986:306-308).

Lakoff'un eklentili sorular konusunda yaptığı çalışmalarını destekleyici nitelikte bazı çalışmalar da yapılmıştır. Örneğin Crosby and Nyquist (1977) bir kadın fihristinden (woman register) ya da kadın dilinden söze-dilebileceğini belirtirken, kadınların eklentili soruları daha fazla kullandıklarını doğrulamaktadırlar. Holmes (1984)'e göre ise Lakoff'un belirlediği eklentili sorular her zaman kararsızlığı yansıtmayan karşı tarafın da diyaloga katılmasını isteyen nazik önerilerdir (Fasold 1990:107-109). Aries (1987:149), adı geçen soruların kadınlar tarafından bu amaç için erkeklerden üç kat daha fazla kullandıklarını belirtmektedir. Dubois ve Brower de Lakoff'un araştırmasını test ettikleri çalışmalarında, dinleyicinin cinsiyetinin konuşmacının bu tip soru kullanmasında etkili olduğunu saptadıklarını belirtmektedir (Fasold 1990:107-109).

Porzig (1990) cinsel yaşama ilişkin dilin erkeklerin tekelinde olduğunu kadın ve çocuklardan gizlendiğini belirtmektedir. Cinsel yaşama ilişkin dilin ve bu konudaki tüm yayınların cinsel yaşamı erkeğin gözünden ele almakta olduğu bir gerçektir.

Özellikle feminist yazarlar dilin, ataerkil bir sistemde objeleri düzene sokmakta bir araç olarak kullanıldığını belirterek, dilin kadını dışarda bırakan yapısına dikkat çekmektedirler. Feminist bakış açısından dili kullanmak kadın için kendi gerçekliğinden uzaklaşmaktır (bkz. Irigaray 1985).

### **Araştırma Planı ve Veri Toplama**

Çalışmanın amacı dil kullanımında cinsiyetten kaynaklanan farkları ve cinsiyet rolleri üzerinde belirleyici olan kavramları saptamaktır. Yüksek lisans tezi olarak 1994 yılında tamamlanan çalışmaya 82 kız ve 88 erkek toplam 170 öğrenci katılmış, öğrencilere seçilmiş çeşitli diyaloglar verilerek konuşmacıların cinsiyetlerini tahmin etmeleri ve kavramlar listesindeki kavramları kadına, erkeğe veya her iki cinse atfetmeleri istenmiştir. Araştırmanın örneklemini Hacettepe Üniversitesi, Beytepe Kampüsü Edebiyat, Fen ve Mühendislik Fakültesi öğrencileri oluşturmuştur.

Diyaloglar çeşitli oyun, film, öykü ve romanlardan alınmış, böylece günlük dilde konuşmaların yer aldığı 16 karşılıklı konuşma derlenmiştir. Diyalogların cinsiyet rollerine uygun veya nötr olanlardan seçilmesine çalışılmıştır. Katılımcılardan konuşmacıların cinsiyetlerini tahmin edip işaretlemeleri istenmiştir.

Kavramlar listesi diyaloglardan yola çıkılarak erkeğe, kadına ve her iki cinse atfedilmeleri için para kazanmak, koruma, rahatlık, mantıklı olmak, namuslu olmak, itina, gerçekçilik, şefkat, cesaret, bağımlı olmak, kararlılık, içki içmek, paylaşma, hassasiyet, argo konuşmak, korunmak, duygusallık, saldırganlık kavramlarının yer aldığı 18 kavramdan oluşmaktadır.

Ortalama on dakika içinde tamamlanan uygulama formu, sınıflarda, bahçe, kantin ve kütüphane gibi kampüs içindeki çeşitli yerlerde gerçekleştirilmiş, uygulama sırasında katılımcılarla konuşma ve yorumlarını alma olanağı bulunmuştur.

*Diyaloglar ve kavramlardan oluşan uygulama formlarının verildiği öğrencilerin genel yaş ortalaması 21.17, kız öğrencilerin yaş ortalaması 21.30, erkek öğrencilerin yaş ortalaması ise 21.04'tür. Diyaloglar iki erkek arasında geçiyorsa E-E, iki kadın arasında geçiyorsa K-K, kadın ve erkek arasında geçiyorsa E-K veya K-E biçiminde kısaltılmıştır.*

## Bulgular

### Diyalogların Değerlendirilmesi

*Araştırmada uygulanan 16 diyalogtan kız ve erkek öğrencilerin yanıtlarının belirgin biçimde farklı olduğu veya kadına ve erkeğe atfedilen konuşmaların yüksek oranda olduğu örneklerden bazıları şöyledir.*

- (A) Kadın –Çok içiyorsun içme o kadar.  
 Erkek –Yoo! bu gece içeceğim.  
 Kadın –Niye sevgilim? Gündüz de içmişsin. Çok mu içtin?  
 Erkek –Biraz.  
 Kadın –İçmem artık.  
 Erkek –....

(Öz 1993:83)

A diyalogu birinci kişinin kadın, ikinci kişinin erkek olduğu bir diyalogdur. Bu gözede (K-E) kız öğrencilerin oranı % 92.6, erkek öğrencilerin oranı ise % 90.8'dir. A diyaloguna E-K yanıtı veren öğrencilerin oranı % 7.3, erkek öğrencilerin oranı % 8'dir. E-E gözesini işaretleyen kız ve erkek öğrenci yoktur. K-K gözesine ise erkek öğrencilerden % 1.1 oranında yanıt gelmiştir. Yanıtlar verildikten sonra yapılan görüşmelerde A diyalogu "en kolay" diyaloglardan biri olarak nitelendirilmiştir. Buradaki *çok içiyorsun, içme o kadar* sözüne karşılık *yoo! bu gece içeceğim* yanıtının iyi bir ipucu oluşturduğu belirtilmiştir. Bir erkek öğrenci "erkekler hep içer kadınlar da hep içme der" diyerek görüşünü belirtmiştir. A diyalogunun, kadın ve erkek arasında geçen bir diyalog olarak K-E seçeneğinin en yüksek oranda işaretlendiği tipik bir kadın-erkek diyalogu olduğu söylenebilir.

- (B) Erkek —Kalkalım istersen. Evine götüreyim seni.  
 Kadın —Yooo, erken daha.  
 Erkek —Şu üstündekini çıkarsan iyi olur dışarıda üşüyeceksin.  
 Kadın —Taksiyle götürürsün üşümem.

(Öz 1993:185)

B diyalogu da yanıtların E-K gözesinde toplandığı (erkek öğrenciler % 93.6, kız öğrenciler % 90.6) bir E-K tipi diyalogdur. B diyalogu için K-E gözesini de kız öğrencilerin % 6.3'ü erkek öğrencilerin % 5.8'i işaretlemişlerdir. E-E gözesini kız öğrenciler hiç işaretlememişler, erkek öğrenciler ise % 3.4 oranında işaretlemişlerdir. B diyalogunda K-K gözesini işaretleyen kız ve erkek öğrenci yoktur. Görüşmeler sırasında son konuşmadaki *taksiyle götürme*'nin erkeğin yapacağı bir iş olduğu üzerinde durulmuştur. Ayrıca bir öğrenci tarafından B diyalogu için ilk konuşmanın bir erkeğe ait olduğunun çok net olduğu, böyle bir yanıtı verenin de "olsa olsa" kadın olabileceği belirtilmiştir.

- (C) Kadın 1 —Müdür kabul etmiyor arkadaşlar  
 Kadın 2 —Bunlar adam değil. Bunlar kanı gibi korkarlar. Benden bile korkarlar.

Gerçek Yaşamdan

C diyalogu<sup>1</sup> iki kadın arasında geçen ancak bu gözenin en düşük oranda (kız öğrenciler % 1.2, Erkek öğrenciler % 4.5) işaretlendiği bir diyalogdur. Bu diyalog için en yüksek oran (kız öğrenciler % 50.6, erkek öğrenciler % 50.5) E-E seçeneğine gelmiştir. E-K gözesini kız öğrencilerin % 19.7'si, erkek öğrencilerin % 20.6'sı, K-E gözesini kız öğrencilerin % 28.3'ü, erkek öğrencilerin % 24.1'i işaretlemiştir. İkinci konuşmacının "benden bile korkarlar" ifadesi bu konuşmacının kadın olabileceğine ilişkin bir ipucu oluşturmamıştır.

- (D) Erkek 1 —Gidelim; ama bu sefer içkiler benden.  
 Erkek 2 — Hiç olur mu? Siz konuksunuz.  
 Erkek 1 — Konukluk bitti. Siz ev sahipliği yaptınız

(Cumalı 1991:77)

İki erkek arasında geçen D diyalogu<sup>2</sup> için E-E yanıtını kız öğrencilerin % 29.2'si, erkek öğrencilerin % 43.6'sı vermiştir. K-E yanıtını kız öğ-

1. Bu diyalog tez çalışmasında E diyalogudur.  
 2. Bu diyalog tez çalışmasında G diyalogudur.

yen bu diyalogta, E-E yanıt oranı ise kız öğrenciler için % 1.2, erkek öğrenciler için % 2.2'dir. Erkeğin girişken, kadının ise çekingen olmasının konuşmacıların cinsiyetinin tahmini konusunda yardımcı olduğu düşünülebilir.

- (G) Erkek — Oldu. Bir yolunu bulmamız gerekiyordu. O yüzden geciktim biraz, borç para aradım ve... buldum. Hemen yanı gidebilirsiniz. Sen hazır mısın?  
Kadın — Ben mi? Bilmem, hazır mıyım, hazırım diye herhalde.

(Hepçilingirler 1987:19)

G diyaloguna<sup>5</sup> E-K yanıt veren kız öğrencilerin oranı % 77.7, erkek öğrencilerin oranı % 82.3, K-E yanıt veren kız öğrencilerin oranı % 13.5, erkek öğrencilerin oranı % 3.5'tir. Kız öğrencilerin % 3.7'si, erkek öğrencilerin % 12.9'u E-E, kız öğrencilerin % 4.9'u, erkek öğrencilerin % 1.1'i K-K yanıtını vermiştir. G diyalogu yanıtlar verildikten sonraki görüşmeler sırasında zorluk çekilmeyen bir diyalog olarak değerlendirilmiştir. Görüşmeler sırasında kimi erkek katılımcılar birincinin kararlı (dolayısıyla erkek), ikincinin ise kararsız ve çekingen (dolayısıyla kadın) olduğunu belirtmişlerdir (bkz. Tablo 1).

### Kavramlar Listesinin Değerlendirilmesi

Toplanan 18 kavramdan kadın ve erkek farklarının en belirgin olduğu kavramlar şunlardır.

*Para kazanmak* kavramını kadına atfeden kız öğrenci oranı % 3.8, erkek öğrenci oranı % 2.2'dir. Para kazanmak kavramını erkek öğrenciler % 38.6 oranında kendilerine, kız öğrenciler % 15.8 oranında erkeklere atfetmişlerdir. "Her ikisi" seçeneğini kız öğrencilerin % 80.4'ü, erkek öğrencilerin % 59.9'u işaretlemişlerdir.

*Mantıklı olmak* kavramını kadınlara uygun bulan kız öğrenciler % 35.3, erkek öğrenciler % 13.6 oranındayken, erkeklere uygun bulan kız öğrenciler % 43.2, erkek öğrenciler % 44.3 oranındadır. Mantıklı olmak kavramı için "Her ikisi" yanıtını veren kız öğrencilerin oranı % 52.4, erkek öğrencilerin oranı % 68.1'dir. Yanıtlardan da görülebileceği gibi kız öğrenciler, mantıklı olmayı kadınlara erkek öğrencilerden daha fazla atfetmektedirler.

*Namuslu olmak* kavramını kız öğrenciler kadınlara % 45, erkeklere % 5, her iki cins % 50 oranında atfetmişlerdir. Aynı kavram için erkek

5. Bu diyalog tez çalışmasında O diyalogudur.

Tablo1: Kız ve Erkek Öğrencilerin Diyaloglara Verdikleri Yanıtların Oranları (%)

Yanıtlar	A		B		C		D		E		F		G	
	Kız Ögr	Erkek Ögr	Kız Ögr	Erkek Ögr	Kız Ögr	Erkek Ögr	Kız Ögr	Erkek Ögr	Kız Ögr	Erkek Ögr	Kız Ögr	Erkek Ögr	Kız Ögr	Erkek Ögr
L-X	7.36	8.04	97.66	99.66	15.31	20.66	28.71	66.00	3.81	7.66	92.66	95.44	72.30	82.26
K-E	97.66	90.80	6.36	5.56	28.31	28.10	41.41	31.30	7.60	7.66	6.36	2.26	15.90	3.56
E-E	6.66	0.00	0.00	3.46	53.61	50.50	29.21	45.60	83.31	1.26	1.26	2.76	3.31	12.66
K-K	0.00	1.31	0.00	0.00	1.21	1.50	8.64	5.20	8.60	0.00	0.00	0.00	4.91	1.66

öğrenciler % 43.1 oranında kadın, % 10.2 oranında erkek, % 46.5 oranında "Her ikisi" yanıtını vermişlerdir. Bu kavram kadınlara ve her iki cinsiyete yaklaşık aynı oranda atfedilirken, erkeklere düşük oranda atfedilmektedir. Bu sonucun kadının namuslu olmasının kadının değil, erkeğin sorunu olduğunu doğruladığı düşünülebilir.

*Cesaret*'i kız öğrencilerin % 36'sı kadına, % 46.3'ü her iki cinsiyete atfetmektedir. Erkek öğrenciler ise % 1.1 oranında kadına, % 70.4 oranında erkeğe, % 28.4 oranında da her iki cinsiyete uygun olarak değerlendirmişlerdir. Cesaret özellikle erkek öğrencilere bir erkek davranışı olarak değerlendirirken, kız öğrenciler aynı oranda erkeğe uygun görmemişlerdir.

*Kararlılık* kız öğrencilerin % 14.6'sı tarafından kadına, % 3.4'ü tarafından erkeğe, % 71.9'u tarafından her iki cinsiyete atfedilirken, erkek öğrencilerin % 9'u tarafından kadına, % 32.9'u tarafından erkeğe, % 57.9'u tarafından her iki cinsiyete atfedilmektedir. Kararlılık kavramı kadına ve erkeğe özgü olmaktan çok nötr bir kavram olarak değerlendirilmiştir.

*Argo konuşmak*, kız öğrenciler tarafından % 66.6 oranında erkeğe, % 33.3 oranında her iki cinsiyete uygun bulunurken, erkek öğrenciler tarafından % 4.5 oranında kadına, % 75 oranında erkeğe, % 20.4 oranında ise her iki cinsiyete uygun bulunmuştur. Argo konuşmaya kız öğrenciler tarafından "Kadın" yanıtı verilmemesi argo konuşmanın erkeğe özgü bir davranış olduğunu kız öğrenciler tarafından da kabul gördüğüne işaret edebilir.

*Şerefli olmak* kız öğrenciler tarafından % 11.1 oranında kadına, % 28.3 oranında erkeğe, % 60.4 oranında iki cinsiyete atfedilirken, erkek öğrenciler tarafından % 1.1 oranında kadına, % 44.3 oranında erkeğe, % 54.5 oranında her iki cinsiyete uygun olarak değerlendirilmiştir (bkz. Tablo 2).

### Sonuç

Kadın ve erkek arasında geçen diyaloglarda yanıtlar, E-K ya da K-E gözesinde toplanmışken, hemcinsler arasında geçen diyaloglarda yanıtların K-K ve E-E gözesinde toplanmayıp diğer seçeneklere de yayıldığı görülmektedir. Buradan hareketle kadın ve erkek arasında geçen diyaloglarda konuşmanın farklı kurgulandığı, hemcinsler arasında geçen diyaloglarda ise ortak bir söylemin var olduğu söylenebilir. Örneğin birinci kişinin erkek, ikinci kişinin kadın olduğu F diyalogu için en yüksek oranda yanıt E-K seçeneğine gelmiştir. En yüksek oranda doğru yanıt alan diyaloglar A,B ve F diyaloglarıdır.

E diyalogu iki kadın arasında geçmesine karşın en yüksek oranda E-E yanıtı alan diyalog olmuştur. E diyalogu erkek söyleminin kadınlar tarafından kullanıldığı bir örnek olup, gerçek hayattan alınmıştır.

Tablo 2: Kız ve Erkek Öğrencilerin Kavramlara Verdikleri Yanıtların Oranları (%)

Yanıtlar	K A D I N		ERKEK		HER İKİSİ	
	Kız Öğr.	Erkek Öğr.	Kız Öğr.	Erkek Öğr.	Kız Öğr.	Erkek Öğr.
<b>Kavramlar</b>						
Para Kazanmak	3.6	2.2	15.8	38.6	80.4	59
Mantıklı Olmak	35.3	13.6	12.1	18.1	52.4	68.1
Namusslu Olmak	45	43.1	5	10.2	50	46.5
Cesaret	3.6	1.1	46.3	70.4	50	28.4
Kararlılık	14.6	9	13.4	32.9	71.9	57.9
Argo Konuşmak	0	4.5	66.6	75	33.3	20.4
Şerefli Olmak	11.1	1.1	28.3	44.3	60.4	54.5

Kavramlara verilen yanıtlara göre önemli farklılıklar bulunmuştur. Kız öğrencilerin kadınları en yüksek oranda atfettiği kavramlar sırasıyla, *hassasiyet* (% 75.6), *korunmak* (% 74.02) ve *itina* (% 65.4)'dır. Erkek öğrencilerin erkeklere en yüksek oranda uygun bulduğu kavramlar ise *saldırganlık* (% 73.8), *koruma* (% 72.7) ve *cesaret* (% 70.4)'tir. Görülüyor ki kız ve erkek öğrenciler cinsiyetle uygun davranış ve kavramları kendilerine uygun bulmuşlardır. "Her ikisi" yanıtı verilen kavramlar arasında kız öğrenciler için *para kazanmak* erkek öğrenciler için *paylaşmak* önde gelmektedir. Erkek öğrencilere göre para kazanmak bir erkek işi, kız öğrencilere göre paylaşmak her iki cinse özgü bir davranıştır.

Argo konuşmak konusunda kız öğrenciler kendilerine hiç atıfta bulunmadıkları halde, argo sözcük ve deyimleri kendi aralarında ve erkek öğrencilere karşı kullandıkları gözlenmiştir. Bu konuda kız öğrencilerin argo konuşmayı tutum olarak reddettikleri ancak davranış olarak uyguladıkları yorumu yapılabilir.

Yaptığımız görüşmelerde *arkadaşım, arkadaşlar, hocam* gibi nötr hitap sözcüklerinin yanında, *oğlum, lan, lan oğlum, beyler, abi, abi yaa!* gibi sözcüklerin birçok kız öğrenci tarafından kendi aralarında ve erkeklere karşı kullandığı, ayrıca *hastır!, hastırsın!* gibi üstü kapalı küfürlerin kız ve erkek öğrenciler tarafından birbirlerine karşı kullanıldığı söylenebilir. Kültürlenmeye ve kültürleşmeye açık bir ortam olan üniversitede, kadın ve erkek arasında ortak bir dil kullanıldığı düşünülse bile, bunun kız öğrencilerin erkek söylemini kullanmasından kaynaklanan bir ortaklık olduğu belirtilmelidir.

Üniversite ortamı özellikle kampüsler bazı özel dil biçimleri geliştirmeye uygun ortamlardır. Bu özel dil biçimleri grup üyelerine bazı ayrıcalıklar sağlamakta ya da grup dayanışması yaratabilmekte, bir gruba ait olmayı yansıtmaktadır. Hacettepe Üniversitesi, Beytepe Kampüsü de öğrencilerin bazı deyim (*şehre inmek*) ve argo ifadeler (*bunalım takılmak*) kullandıkları gözlenmektedir.

Dilde cinsiyete dayalı farklılaşma kadın ve erkek arasındaki iletişimde düşünülmesi gereken bir konudur. Bu farklılıklar küçük yaşlarda kazanılan, giderek kadın ve erkek dilini birbirinden ayıran ve kadın ve erkek arasındaki iletişimi neredeyse bir "giz"e dönüştüren bir özellik göstermektedir. Dilin, kültürün bir ögesi olarak, kültüre etkileri kadar, kültürün belli bir alandaki yaptırımını/bakışını yansıtan bir boyutu da vardır. Bu bakımdan kültürdeki cinsiyet ayrımı, dilde gözlenmekte başka bir deyişle dil kültürdeki cinsiyet farklarını yansıtmakta ve pekiştirmektedir.

Dildeki cinsiyete dayalı farklılaşma ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca sürdürülen çalışmalar bu durumun kadının lehine olacak biçimde düzeltilmesini, dilin cinsiyetçilikten arındırılmasını amaçlamaktadır. 1986 yılında imzalanan *Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türül Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*'nde kadın ve erkeğin rolleriyle ilgili

kalıplaşmış kavramların eğitimin her düzeyinden çıkarılması için okul programlarının yeniden ele alınmasına ilişkin bir madde konmuştur. Ayrıca Birleşmiş Milletler Üçüncü Dünya Kadın Konferansı sonunda çıkan *Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri*'nde kadınla ilgili klişeleşmiş düşünce ve algılamalardan kaynaklanan, eşitliği engelleyici hususların tamamen ortadan kaldırılması için etkin önlemler alınması çağrısı yapılmaktadır (KSSGM 1993). 4-15 Eylül 1995 tarihleri arasında Pekin'de yapılan 4. Dünya Kadın Konferansı'nda kabul edilen Eylem Planı benzer çağrılarını yinelemektedir.

Avrupa Konseyi, *The Elimination of Sexism from Language* adlı yayınında medyada cinsiyetçi olmayan dil kullanımının teşvik edilmesi, kadının statüsünün ve rolünün dikkate alınarak dilin cinsiyetçilikten arındırılması gerektiğini belirtmektedir.

Birçok ülkede bakanlık ya da kadınla ilgili resmi ve gönüllü birimler tarafından dilde cinsiyetçiliğin ortadan kaldırılması konusunda çalışmalar sürdürülmektedir. Ayrıca başta Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkeleri olmak üzere tüm dünyada ve Türkiye'de gelişen kadın hareketinin üzerinde durduğu başlıca konulardan biri de dilde cinsiyetçiliktir.

Kültürel açıdan dil, toplumdaki cinsiyetçiliğe neden olduğu kadar onu yansıtan da bir öğedir. Dilde varolan cinsiyetçiliğin, kadının erkeğe göre ikincil konumun pekiştirdiği noktası üzerinde durulmalı, kadın ve erkek arasındaki dil farkı dilsel değil kültürel bir sorun olarak düşünülmemelidir.

#### NOTLAR

1. İngilizce'deki he/she/it, Almanca'daki der/der/das, Fransızca'daki le/la ayrımları gibi. Dil araştırmalarında bir adın gönderimde bulunduğu kişi ya da nesnenin özellikleri arasında bir anlam bağı olmadığı bilinmektedir. Almanca, Fransızca, Yunanca gibi cins ulamı, yani eril, dişil ve nötr sözcük ayrımı bulunan dillerde, bu özelliğin doğal bir temeli olduğu ancak bunun cinsiyet olmadığı belirtilmektedir (bkz. König 1992:25). Dildeki değişme denemeleri doğrultusunda he/she aynı yerine tey, co, E, thon, mon, heesh, et, hir, jhe, na, per, xe, po ve person gibi birçok sözcük önerilmiştir (Cheshire 1984:34).

2. Kültürleme, insanın içinde yaşadığı kültürden edindiği bilinçli veya bilinçsiz her türlü kazanım olarak tanımlanır. Bu bakımdan sadece toplumsal yaşama uyumu konu alan sosyalizasyondan, istedik davranış değişikliklerini amaçlayan eğitimden daha geniş bir anlam içermektedir (Güvenç 1992:125).

3. Konuşma dili dolaysız ve spontan bir dil olarak yazı dilinde olmayan kimi özellikler gösterir. Telaffuzda, vurgu ve tonlamada ortaya çıkan cinsiyete dayalı ayrımlar, konuşma dilini yazı dilinden daha cinsiyetçi kılabilir. Kramer iki fotoğrafta gördüklerini yazmalarını istediği öğrencilerin raporlarındaki yazı dilinde kız ve erkek öğrencilere ait bir fark bulamazken, izledikleri bir filmi sözlü olarak anlattıklarında kız ve erkek öğrencilerin farklı ifadeler kullandıklarını saptamıştır (Hickerson 1980: 91).

4. Covert Prestige, standart olmayan dil kullanımının özellikle alt ve orta sınıfta bir alt kültüre aidiyet ve dayanışmayı simgeleyen gizli prestij olarak tanımlanmaktadır (Cheshire 1984:43).

## KAYNAKLAR

- Ağaçsaban, A. (1989) *Kız ve Erkek Öğrencilerde Cinsiyetten Kaynaklanan Farklı Dil Kullanımı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Arat, N. (1986) *Kadın Sorunu*. İstanbul: Say Yayınları.
- Aries, E. (1987) *Gender and Communication*. P. Shaver, P. Hendrick (Ed.); *Sex and Gender*. Sage Publication.
- Badinter, E. (1992) *Biri Ötekidir*. (Çev: Şirin Tekeli) İstanbul: Afa Yayınları.
- Cheshire, J. (1986) *The Relation Between Language and Sex in English*. P. Trudgill (Ed.), *Applied Sociolinguistics*. London: Academic Press.
- Coates, J. (1986) *Women, Men and Language: A Sociolinguistics Account of Sex Differences in Language*. London: Longman.
- Council of Europe (1991) *The Elimination of Sexism from Language*. Strasbourg: Council of Europe Press.
- Crosby, F; Nyquist (1977) *The Female Register: An Empirical Study of Lakoff's Hypotheses*. *Language in Society*, 6:313-322.
- Cumalı, N. (1991) *Uzun Bir Gece*. İstanbul: Can Yayınları.
- Fasold, R. (1990) *Sociolinguistics of Language*. Oxford: Basil Blackwell.
- Güvenç, B. (1992) *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hepçilingirler, F. (1987) *Sabah Yolcuları*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Hickerson, N.P. (1980) *Linguistic Anthropology*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Irigaray, L. (1985) *Speculum of the Other Woman*. Cornell University Press.
- İmer, K. (1990) *Dil ve Toplum*. Ankara: Günışık Yayınları.
- Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM). (1993) *Uluslararası Sözleşme ve Kararlar*. KSSGM Yayınları.
- Kramer, C. (1975) *Stereotypes of Women's Speech: The Words from Cartoons*. *Journal of Popular Culture*, VIII, 3:624-638.
- König, Çağlar, G. (1992) *Dil ve Cins: Kadın ve Erkeklerin Dil Kullanımı*. *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara:Hitit Yayınları.
- Kutlu, A. (1986) *Kaçış*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Lakoff, R. (1975) *Language and Women's Place*. Harper and Row Publishers.
- Maltz, D; R. Borker. (1982) *A Cultural Approach to Male/Female Miscommunication*. *Language Gender and Professional Writing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Me Connel-Ginet S. (1990) *The Sexual (Re) Production of Meaning: A Discourse-Based Theory*. *Language Gender and Professional Writing*. New York: Modern Language Association of America.
- Öz, E. (1993) *Uçucu Bir Koku Gibi. Aşk Öyküleri*. Semih Gümlüş (Ed.) İstanbul: Adam Yayınları.

- Porzig, W. (1990) *Dil Deyen Mucize* (Çev: Vural Ülkü) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tannen, D. (1990) *That's not What I Meant*. New York: Ballantine Books.
- Trudgill, P. (1974) *The Social Differentiation of English in Norwich*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Trudgill, P. (1983) *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. London: Penguin Books.
- Wardhaugh, R. (1986) *An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Katerprint Co. Ltd.

